

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ  
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВА  
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету

д.ю.н. доцент  К.Р. Добкіна

«30»  2022 р.



РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО  
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА»**

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 08 «Право»  
(шифр і назва галузі знань)


спеціальність 081 «Право»  
(шифр і назва спеціальності)

2022-2023 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ЗАГАЛЬНА  
ЧАСТИНА» для ступеня вищої освіти «бакалавр»

за спеціальністю 081 «Право». Київ: ДУІТ, 2022.

Розробник: В.В. МУСІЄНКО. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права.



Робоча програма затверджена на засіданні кафедри ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.

Протокол від «30» серпня 2022 року № 1

Завідувач кафедри цивільного та кримінального права  
к.ю.н., доцент

«30» 08 2022 року

  
(підпис)

А.В. Мусієнко

## 1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, Рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – <b>8</b>	Галузь знань <b>08 Право</b>	<b>Нормативна</b>	
Модулів – <b>6</b>	Спеціальність <b>081 Право</b>	<b>Рік підготовки:</b>	
Загальна кількість годин - <b>240</b>		2-й	2-й
		<b>Семестр</b>	
		3-й, 4-й	3-й, 4-й
		<b>Лекції</b>	
		<b>60 год.</b>	<b>28 год.</b>
		<b>Практичні</b>	
		<b>52 год.</b>	<b>8 год.</b>
		<b>Самостійна робота</b>	
		<b>128 год.</b>	<b>204 год.</b>
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – <b>3,7</b> самостійної роботи студента – <b>4,3</b>	Рівень вищої освіти: <b>перший (бакалаврський)</b>	<b>Вид контролю: залік, іспит</b>	

## 2. Мета та завдання навчальної дисципліни

**Метою викладання** навчальної дисципліни “ "Цивільне право України" (Загальна частина) є глибоке і послідовне вивчення студентами змісту цивільного права як однієї з фундаментальних юридичних дисциплін, засвоєння принципів, методу та функцій цивільно-правового регулювання суспільних відносин.

Студенти вивчають основні поняття і категорії цивілістики, усвідомлюють сутність цивільного законодавства, науки цивільного права, основних інститутів цивільного права України і зарубіжних країн.

**Основними завданнями** вивчення дисципліни “ "Цивільне право України" ( Загальна частина) є детальне ознайомлення студентів із специфічною роллю і завданнями цивільного права як галузі права, викладання на лекціях основних понятійних категорій, загальних положень інститутів цивільного права, рекомендацій студентам щодо самостійного вивчення питань тематичного плану курсу, ознайомлення з літературними і нормативно-правовими джерелами, судовою практикою щодо реалізації норм цивільного права, формування у студентів навичок застосування на практиці положень нормативно-правових актів по здійсненню та захисту суб'єктивних цивільних прав та виконанню суб'єктивних цивільних обов'язків.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

### **знати :**

- предмет цивільного права;
- джерела цивільного права;
- суб'єктів цивільного права;
- підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин;
- поняття, форми, зміст, підстави виникнення і принципи здійснення, способи захисту права власності;

### **вміти:**

- аналізувати юридичні факти;
- тлумачити чинне цивільне законодавство;
- правильно застосовувати норми цивільного законодавства;
- складати цивільно-правові документи.

## 3.Програма навчальної дисципліни

## Модуль 1.

### ТЕМА № 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Поняття цивільного права як галузі приватного права. Місце цивільного права в системі галузей права. Роль цивільного права в умовах ринкової економіки.

Предмет цивільного права. Суспільні відносини, що регулюються цивільним правом. Майнові і особисті немайнові відносини, їх характеристика.

Методи цивільно-правового регулювання суспільних відносин, їх зміст. Диспозитивний метод регулювання цивільних відносин. Тенденція на розширення сфери дій диспозитивних норм. Імперативний метод регулювання цивільних відносин, його зміст та сфера застосування. Імперативно-диспозитивний (змішаний) метод регулювання цивільних відносин.

Принципи цивільного права. Поєднання в цивільному праві принципів приватного права і публічного права. Загально правові (конституційні) принципи, їх види і зміст. Галузеві принципи цивільного права: загальні і допоміжні, їх види та зміст.

Функції цивільного права, їх визначення, види та суть. Значення функцій цивільного права для формування правової системи.

Поняття джерел цивільного права, їх види. Правові акти і звичаї. Закони і підзаконні акти. Застосування цивільного законодавства. Співвідношення національного цивільного права з міжнародними договорами, учасниками яких є Україна. Імплементация цивільного законодавства в умовах глобалізації суспільних відносин (публічного права).

Система цивільного права та її складові. Організаційно-технічна структура системи цивільного права. Правові інститути цивільного права. Підгалузі цивільного права. Поділ цивільного права на Загальну і Особливу (спеціальну) частини цивільного права. Найважливіші складові елементи структурної системи цивільного права.

### ТЕМА № 2. ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Поняття цивільного законодавства та його зміст. Співвідношення цивільного права і цивільного законодавства. Цивільне законодавство як форма вираження цивільного права. Структура цивільного законодавства. Структурні рівні цивільно-правових актів в залежності від їх юридичної сили і престижу. Види цивільно-правових законів, їх суть. Спеціальні закони комплексного характеру, що містять цивільно-правові норми, їх характеристика. Співвідношення галузевого і комплексного законодавств. Рішення з питань цивільного законодавства органів місцевого самоврядування, та межі їх чинності. Примірні статuti громадських об'єднань.

Дія цивільного законодавства в часі. Момент набуття чинності відповідного цивільно-правового акту чи цивільно-правової норми та відносин, на які він (вона) поширюється. Нормативно-правові акти, які не мають зворотної дії в часі та такі, що мають зворотню дію в часі. Дати прийняття акта цивільного законодавства, його опублікування і вступу в силу.

Дія цивільного законодавства у просторі і за колом осіб. Поняття дії цивільного законодавства у просторі та межі його дії. Положення щодо дії цивільного законодавства по колу осіб. Певні обмеження щодо поширення цивільного законодавства до певних суб'єктів та певної групи суб'єктів.

Застосування цивільного законодавства за аналогією. Поняття, загальні засади і зміст аналогії права і аналогії закону. Умови застосування аналогії права. Нове обґрунтування аналогії права і закону, виходячи з принципу: дозволено все, що не заборонено законом.

### ТЕМА № 3. НАУКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Поняття науки цивільного права. Роль і значення науки цивільного права в нормотворчій і нормозастосувальній практиці. Сучасна цивілістична наука в умовах дії нового Цивільного кодексу України. Комплекс питань, що складає предмет сучасної науки цивільного права. Значення вивчення судової практики. Виявлення недоліків, недосконалості цивільного законодавства за допомогою судової практики, а також практики розгляду справ у господарських судах, його невідповідності об'єктивним потребам розвитку суспільства.

Методи науки цивільного права: діалектичний метод дослідження; формально-логічний; порівняльний; системно-структурний; комплексний; конкретно-соціологічний та інші методи дослідження стану цивільного права.

Система науки цивільного права. Співвідношення системи науки цивільного права з системою цивільного права. Відмінності, що виникають із змісту зазначених систем. Елементи системи науки цивільного права. Вчення про предмет, методи, функції і систему науки цивільного права. Вчення про окремі цивільно-правові інститути.

Взаємозв'язок науки цивільного права з іншими юридичними науками. Диференціація наукових знань і формування системи юридичних наук. Взаємозв'язок науки цивільного права з теоретико-історичними, галузевими, міжгалузевими та прикладними юридичними науками. Особливе значення взаємозв'язку науки цивільного права з теорією держави і права.

#### ТЕМА № 4. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Взаємозв'язок Цивільного права України з цивільним правом зарубіжних країн. Всесвітній досвід щодо кодифікації та доцільності запровадження правових реформ в зарубіжних країнах при підготовці нормативно-правових актів в Україні. Вплив досвіду (і позитивного, і негативного) зарубіжних правових доктрин і законодавства на законодавчу практику України. Уніфікація та зближення правових систем різних країн світу в умовах прояву глобалізаційних процесів. Взаємодія вітчизняного та іноземного цивільного права. Застосування іноземного цивільного права суб'єктами цивільних правовідносин з іноземним елементом та судами України. Надання нормам вітчизняного цивільного права юридичного значення за кордоном.

Визначення предмета цивільного та торгового права зарубіжних країн. Визначення майнових та немайнових відносин як складових предмета цивільного та торгового права зарубіжних країн. Особливості предмета цивільного та торгового права зарубіжних країн. Підвищення ролі торгового права на розвиток міжнародної торгівлі. Механізм перетворення принципів торгового права у принципи цивільного права. Особливості "комерціалізації" цивільного права як наслідок об'єднання торгового та цивільного права в єдину кодифікацію в різних країнах світу. Загальноприйнятий поділ права у західних країнах світу. Особливості використання такого поділу в англо-американських правових системах.

Особливості системи цивільного права в країнах з дуалістичним характером приватного права щодо правових інститутів. Норми інститутів як складові системи торгового права. Англо-американська система "загального" права та особливості її інститутів.

Три основних інститутів цивілістики в законодавстві зарубіжних країн: правове становище фізичних осіб; правове становище юридичних осіб; право власності. Обсяг правоздатності і дієздатності фізичних та юридичних осіб в зарубіжному законодавстві. Особливості законодавства, що регулює відносини власності в зарубіжних країнах: визначення права власності і його зміст; поділ майна; фідучіарні відносини. Зобов'язальне право в правовій системі різних країн.

Джерела цивільного та торгового права в зарубіжних країнах. Значення Закону в країнах романо-германської правової системи та кодифікація їх цивільного та торгового права. Особливості застосування законів та інших джерел писаного (статутного) права і судової практики у країнах англосаксонського права. Приватні кодифікації прецедентного права основних інститутів цивільного і торгового права у правозастосовній діяльності США. Характеристика судового прецеденту в США. Роль судової практики у країнах континентальної Європи. Особливості застосування звичаїв, типових контрактів, регламентів та директив як джерел цивільного та торгового права у зарубіжних країнах.

## Модуль 2.

#### ТЕМА № 5. ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Поняття та особливості цивільних правовідносин. Незалежність і рівність учасників цивільних правовідносин. Елементи цивільних правовідносин. Поняття і види суб'єктів цивільних правовідносин. Зміст цивільного правовідношення. Поняття суб'єктивного цивільного права. Поняття і зміст суб'єктивного цивільного обов'язку. Активна і пасивна роль зобов'язаної особи. Об'єкти цивільних правовідносин та їх правова характеристика: речі,

дії (робота), послуги, результати духовної та інтелектуальної творчості, особисті немайнові блага.

Цивільна правоздатність і дієздатність. Співвідношення цивільної правоздатності та суб'єктивного цивільного права. Співвідношення цивільної дієздатності та суб'єктивного цивільного обов'язку.

Види цивільних правовідносин, їх характеристика: регулятивні та охоронні; абсолютні; загальнорегулювативні та відносні; активні та пасивні; речові та зобов'язальні; майнові та особисті немайнові.

Поняття підстав виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин. Поняття і класифікація юридичних фактів.

## ТЕМА № 6. ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Поняття фізичної особи. Класифікація фізичних осіб як суб'єктів цивільних правовідносин. Обсяг цивільної право суб'єктивності фізичних осіб.

Поняття цивільної правоздатності фізичної особи. Реалізація правоздатності. Момент виникнення та припинення правоздатності фізичної особи. Дискусії в цивілістичній літературі з приводу цього питання. Не відчуженість правоздатності та неможливість її обмеження. Положення законів щодо випадків можливого обмеження правоздатності. Особливості правоздатності громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

Поняття цивільної дієздатності фізичної особи. Визначення правоздійснювальної або правовиконуючої здатності. Праворозпорядча здатність. Деліктоздатність. Спільні та відмінні риси категорій правоздатності і дієздатності. Обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб в залежності від віку громадянина та стану психічного здоров'я. Види і зміст цивільної дієздатності. Часткова дієздатність. Неповна дієздатність. Повна недієздатність. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та правові наслідки такого обмеження. Визнання фізичної особи недієздатною. Порядок здійснення цивільних прав і обов'язків недієздатними і обмежено дієздатними фізичними особами.

Визнання фізичної особи безвісно відсутньою і його правові наслідки. Опіка над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої не відоме. Підстави для встановлення опіки над майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою. Право органу опіки і піклування до закінчення річного строку щодо призначення опікуна для охорони майна відсутнього, а також для управління цим майном. Повноваження нотаріуса щодо встановлення опіки за заявою заінтересованої особи або органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місце перебування якої не відоме. Права опікуна над майном фізичної особи, яка визнана безвісною, або фізичної особи, місце перебування якої не відоме. Обов'язки опікуна щодо зазначеного факту. Припинення опіки над майном зазначених фізичних осіб. Скасування рішення суду щодо визнання фізичної особи безвісно відсутньою.

Оголошення фізичної особи померлою. Підстави припущення щодо фізичної особи про те, що вона померла. Юридичні наслідки встановлення в офіційному порядку фізичної особи, як померлої. Умови і порядок оголошення померлою фізичної особи. Співвідношення правових наслідків оголошення фізичної особи померлою з правовими наслідками, які настають у разі смерті. Правоздатність фізичної особи, оголошеної судом померлою, якщо така особа фактично жива. Правовий статус майна, яке збереглося на момент появи фізичної особи, оголошеної померлою. Права власника, який з'явився, щодо можливості вимагати повернення свого майна, яке збереглося від осіб, до яких майно перейшло на підставі чинного законодавства, а також безпідставно.

Ім'я фізичної особи та його значення при набутті фізичною особою цивільних прав і обов'язків та їх здійсненні. Індивідуалізація окремої фізичної особи за іменем. Складові імені фізичної особи. Права фізичної особи щодо використання свого імені. Зміна фізичною особою прізвища, ім'я та по батькові. Обов'язки фізичної особи про повідомлення своїх боржників та кредиторів про зміну імені.

Місце проживання фізичної особи. Визначення місця проживання і його зміни. Права фізичної особи щодо цього факту.

Акти громадського стану. Поняття актів громадського стану. Сукупність фактів, які визначають громадський стан особи, як суб'єкта цивільного права. Значення актів цивільного стану щодо виникнення та припинення правоздатності.

Перелік фактів, які підлягають обов'язковій реєстрації. Перелік органів, на які покладені повноваження з реєстрації актів цивільного стану фізичної особи. Закріплення в актах цивільного стану відповідних обставин офіційними документами. Строк дії зазначених актів. Реєстрація актів цивільного стану і її значення для створення прав. Свідоцтво та їх види, що видаються органами РАГСУ. Можливість відновлення втрачених записів та підстави такого відновлення. Виправлення неточності або помилки в записах цивільного стану. Порядок оскарження змісту актів цивільного стану.

Право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності. Правові підстави щодо обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності. Державна реєстрація підприємницької діяльності фізичною особою. Цивільно-правова відповідальність фізичної особи-підприємця. Порядок та підстави визнання фізичної особи-підприємця банкрутом.

### **Модуль 3.**

#### **ТЕМА № 7. ОПІКА І ПІКЛУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

Завдання опіки і піклування. Органи опіки та піклування, їх повноваження. Фізичні особи, над якими встановлюється опіка та піклування. Встановлення опіки та піклування судом і органом опіки та піклування. Місце встановлення опіки або піклування. Призначення опікуна або піклувальника. Вимоги до опікуна або піклувальника. Врахування бажання малолітньої особи при призначенні для неї опікуна. Кількість опікунів чи піклувальників, які можуть бути призначені фізичній особі. Опіка або піклування над фізичною особою, щодо якої не призначено опікуна або піклувальника. Опіка та піклування над фізичною особою, яка перебуває у спеціальному закладі.

Права та обов'язки опікуна. Правочини, які не може вчиняти опікун. Права та обов'язки піклувальника. Правочини, на вчинення яких піклувальник не може давати згоду підопічному. Правочини, які вчиняються з дозволу органа опіки та піклування. Управління майном особи, над якою встановлено опіку. Право опікуна та піклувальника на плату за виконання ними своїх обов'язків. Опіка над майном. Звільнення опікуна та піклувальника. Припинення опіки та піклування. Оскарження дій опікуна, піклувальника та рішення органу опіки та піклування.

Надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків. Помічник щодо надання такої допомоги. Права та обов'язки помічника. Сплатність послуг помічника. Відкликання помічника і припинення його повноважень. Представлення фізичної особи в суді помічником на підставі окремої довіреності.

#### **ТЕМА № 8. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Поняття юридичної особи як суб'єкт права, самостійний суб'єкт цивільних правовідносин та як носій цивільних прав і обов'язків. Основні ознаки юридичної особи: організаційна єдність, наявність відокремленого майна, виступ у цивільному обороті від свого імені, здатність нести самостійну майнову відповідальність, здатність бути позивачем або відповідачем у суді. Другорядні, похідні ознаки юридичної особи.

Цивільна правоздатність юридичної особи. Обмеження цивільної правоздатності юридичної особи. Здійснення окремих видів діяльності юридичної особи. Спеціальний дозвіл (ліцензія) і їх значення для здійснення окремих видів діяльності юридичною особою. Принцип загальної або універсальної правоздатності юридичних осіб у чинному ЦК. Момент виникнення і припинення цивільної правоздатності юридичної особи. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків, майнових прав та обов'язків юридичної особи. Особисті немайнові права юридичної особи. Засоби індивідуалізації юридичної особи (найменування, місцезнаходження, ділова репутація, виробнича марка, знаки для товарів і послуг тощо). Виникнення юридичних осіб. Види установчих документів, їх форма, розробка і затвердження. Вимоги до змісту установчих документів. способи створення юридичних осіб: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний, договірний. Порядок державної реєстрації юридичних осіб. Дочірні (залежні) підприємства. Філії і представництва юридичних осіб. Їх створення, правовий статус і ліквідація.



Органи юридичної особи та їх повноваження. Здійснення цивільних прав і обов'язків юридичною особою через її учасників і представників.

Припинення діяльності юридичних осіб. Підстави припинення діяльності юридичних осіб. Реорганізація: поняття, форми, майнові наслідки. Особливості ліквідації юридичної особи у процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства. Державна реєстрація припинення діяльності юридичних осіб.

Види юридичних осіб. Об'єднання осіб та об'єднання капіталу. Класифікація юридичних осіб за: формою власності, суб'єктивним складом, співвідношенням прав засновників (учасників) і самої юридичної особи на майно останньої, метою здійснювання діяльності, способу створення.

Організаційно-правові форми юридичної осіб. Підприємницькі юридичні особи. Правовий статус господарських товариств, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство. Виробничий кооператив. Договірні господарські об'єднання. Статутні господарські об'єднання. Непідприємницькі товариства. Об'єднання громадян: політичні партії, громадські організації, фонди, споживчі кооперативи, релігійні організації.

## ТЕМА № 9. ПРАВОВІ ФОРМИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ Й ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Участь держави у створенні юридичних осіб публічного та приватного права різних форм власності. Особливості цивільної право суб'єктивності створених державою юридичних осіб. Організаційно-правові форми участі держави у приватних відносинах. Особливості участі у цивільному обороті юридичних осіб, створених державою. Правовий статус державного майна, закріпленого за юридичними особами.

Особливості виступу держави у цивільних правовідносинах як суб'єкту цивільного права. Участь держави в спільній власності. Способи набуття державою права власності. Участь держави: у зобов'язальних правовідносинах, в галузі права інтелектуальної власності, у спадкових правовідносинах. Цивільно-правова відповідальність держави за виконання органами виконавчої влади своїх функцій, а також за зобов'язанням юридичних осіб державної форми власності.

Автономна республіка Крим (АРК) - суб'єкт цивільного права. Правові форми участі АРК у цивільних правовідносинах. Особливості участі АРК у відносинах власності, а також у зовнішньому цивільному обігу. Органи і представники, через які дають публічні утворення АРК в цивільному обігу. Цивільно-правова відповідальність за зобов'язаннями суб'єктів публічного і приватного права, створення АРК.

Територіальна громада як суб'єкт цивільних правовідносин. Визначення поняття територіальної громади. Європейська хартія про місцеве самоврядування. Зміст цивільної право суб'єктивності територіальних громад. перелік відносин, учасником яких виступають територіальні громади. Правовий статус майна, яким управляють територіальні громади. Наділення органів місцевого самоврядування статусом юридичної особи. Територіальна громада як суб'єкт договірних та спадкових відносин. Способи набуття права власності територіальною громадою. Створення комунальних підприємств. Взаємовідносини комунальних підприємств як юридичних осіб з органами місцевого самоврядування. Цивільно-правова відповідальність територіальних громад.

## ТЕМА № 10. МАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Поняття об'єкта цивільних прав (цивільних правовідносин). Класифікація об'єктів цивільних прав. предмети матеріального світу і нематеріальні блага.

Речі як об'єкти цивільних прав. класифікація речей: речі рухомі та нерухомі, речі, вилучені з цивільного обороту, речі не вилучені з цивільного обороту, речі обмежені в цивільному обороті, речі подільні та неподільні, речі визначені індивідуальним або родовими ознаками, речі споживчі та неспоживчі, головна річ і приналежність, складові частини речі, продукція, плоди та доходи, майно, підприємство як єдиний майновий комплекс. Характеристика і правовий режим зазначених речей.

Гроші як особлива категорія об'єктів цивільного права. Валютні цінності як об'єкти цивільних прав. Іноземна валюта. Монетарні метали. Характерні риси і функції грошей та валютних цінностей.

Цінні папери як об'єкти цивільних прав і атрибут ринкової економіки, їх функції. Види форм випуску цінних паперів: паперові та без паперові, документарні та бездокументарні, іменні та на пред'явника, акції, облігації, ощадний та інвестиційний сертифікати, вексель, приватизаційні папери, чек, варіант, ф'ючерс, гроші. Правові основи обігу цінних паперів у Національній депозитарній системі та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні. Особливості цивільно-правового регулювання валютних цінностей. Взаємодія цивільного права з фінансовим правом в регулюванні валютних цінностей.

#### **Модуль 4.**

##### **ТЕМА №11. НЕМАЙНОВІ ВІДНОСИНИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА**

Дії і послуги як об'єкти цивільного права: поняття і порівняльна характеристика. Результати інтелектуальної, творчої діяльності. Інформація та її визначення. Порядок використання інформації, умови, за яких захищається право володіння на інформацію.

Нематеріальні блага: поняття, особливості, класифікація. Особисті немайнові блага за ЦК. Особливості захисту особистих нематеріальних (немайнових) благ. Відшкодування майнових збитків і моральної шкоди.

##### **ТЕМА № 12. ПРАВОЧИНИ**

Поняття правочину. Співвідношення юридичного факту, правочину, договору, угоди. Способи волевиявлення на укладання право чину. Ознаки право чину.

Класифікація правочинів. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини. Консенсуальні правочини. Реальні правочини. Абстрактні правочини. Фідуціарні правочини. Платні та безплатні правочини. Право чини із скасувальною та відкладальною умовою.

Умови дійсності правочинів: вимоги до суб'єктного складу, волі і волевиявлення, форми та змісту. Презумпція правомірності правочину. Зміст правочину. Співвідношення цивільної дієздатності і правочину. Характер волевиявлення учасника правочину. Форма правочину. Спрямованість правочину. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами). Вимоги до письмової форми правочину. Нотаріальне посвідчення правочину.

Правові наслідки недодержання стороною (сторонами) вимог чинності правочину в момент його вчинення. Види недійсних правочинів. Підстави недійсності правочину. Нікчемний правочин. Мнимі та удавані правочини. Заперечувальні правочини. Вчинення правочину в наслідок обману, насильства, погрози, зловмисної угоди представника однієї сторони з другою або збігу тяжких обставин. Момент недійсності правочину. Недійсність частини правочину. Правові наслідки вчинення і виконання недійсних правочинів. Відшкодування завданих майнових збитків та моральної шкоди в наслідок вчинення і виконання недійсних правочинів.

Умови і строки у право чинах. Види умов. Відкладальні та скасувальні умови. Визначення правочинів за відкладальною та скасувальною умовами. Права та обов'язки учасників сторін таких правочинів. Відмежування умов від строків. Значення строку при здійсненні правочину. Визначення строків у правочинах.

#### **Модуль 5.**

##### **ТЕМА № 13. ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ**

Поняття здійснення суб'єктивного цивільного права. Поняття виконання суб'єктивного цивільного обов'язку. Способи здійснення суб'єктивних цивільних прав: фактичні способи, юридичні способи. Виконання цивільно-правових обов'язків.

Принципи здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання цивільно-правових обов'язків, закріплення їх в нормах ЦК. Принцип розумності й добросовісності. Принцип солідарності інтересів та ділового співробітництва.

Межі здійснення цивільних прав і виконання обов'язків. Поняття меж здійснення цивільних прав. Способи здійснення права, їх вибір носієм права.

Поняття зловживання правом. Наслідки зловживання правом. Право на захист цивільних прав та інтересів. Захист цивільних прав та інтересів судом. Особливості захисту та інтересів судом. Віндикаційний позов, його сутність. Негаторний позов, його сутність. Позов про визнання права власності. Особливості захисту цивільних прав у адміністративному порядку. Захист цивільних прав та інтересів нотаріусом. Самозахист цивільних прав й інтересів.

#### ТЕМА № 14. ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Поняття представництва як способу здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання цивільно-правових обов'язків. Підстави виникнення представництва. Правочини, які може вчиняти представник. Повноваження представника. Обмеження щодо вчинення дій представником. Правові наслідки вчинення правочину представником. Обов'язки представника.

Передоручення. Порядок передачі представником своїх повноважень частково або в повному обсязі. Правові наслідки невиконання обов'язку представником. Правові наслідки вчинення право чинів не уповноваженою особою або з перевищенням повноважень (представництво без повноважень). Умови схвалення право чину особою, яку представляють. Правові наслідки наступного схвалення право чину особою, яку представляють.

Представництво за законом. Повноваження представника. Комерційне представництво. Повноваження представника. Особливості комерційного представництва в окремих сферах підприємницької діяльності.

Поняття і форма довіреності. Порядок посвідчення довіреності. Строк дії довіреності. Права і обов'язки представника і особи, яку він представляє. Припинення представництва і правові наслідки таких дій. Представник і посередник: порівняльна характеристика їх правового статусу. Відповідальність представника перед особою, яка видала довіреність.

#### ТЕМА № 15. СТРОКИ І ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Поняття та значення строків і термінів в цивільному праві. Критерій оцінки правомірності поведінки суб'єктів з погляду на її своєчасність. Місце строків у системі юридичних фактів цивільного права. Визначення строку і терміну. Перебіг і обчислення строків у цивільному праві.

Види строків. Строки, передбачені законом і строки, визначені сторонами цивільного право відношення (договірні), строки, встановлені судом.

Імперативні й диспозитивні строки. Визначені й невизначені строки. Способи визначення строків.

Строки виникнення цивільних правовідносин. Строки здійснення цивільних прав. Пресі кальні строки. Строки придатності. Строки виконання цивільних зобов'язань. Наслідки прострочення виконання зобов'язань. Строки захисту цивільних прав та їх співвідношення з охороною вальними правовідносинами: гарантійні строки, строки оперативного захисту, претензійні строки, строки позовної давності, процесуальні строки.

Поняття позовної давності. Значення позовної давності у відновленні порушених суб'єктивних прав. Призначення строків позовної давності. Право на позов у процесуальному і матеріальному значенні. Види строків позовної давності: загальні й спеціальні. Вимоги, на які позовна давність не поширюється. Початок перебігу строку позовної давності. Зупинення перебігу строків позовної давності. Перерив перебігу строків позовної давності. Наслідки закінчення строку позовної давності. Поновлення строків позовної давності. Застосування позовної давності до додаткових вимог. Порядок обчислення строку позовної давності на головні та додаткові вимоги. Наслідки спливу позовної давності. Правила застосування судом позовної давності. Підстави відновлення строку позовної давності.

### Модуль 6.

#### ТЕМА № 16. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Поняття цивільно-правової відповідальності. Підстави цивільно-правової відповідальності. Особливості цивільно-правової відповідальності. Форми цивільно-правової відповідальності.

Умови цивільно-правової відповідальності. Протиправна поведінка. Наявність збитків. Поняття збитків. Види збитків: реальна й упущена вигода. Відшкодування збитків. Інші

способи відшкодування майнової шкоди. Моральна (немайнова) шкода. Вина як умова настання цивільно-правової відповідальності. Презумпція вини. Обставини, що викликають на відповідальність боржника. Підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання. Відповідальність без вини. Відповідальність за дії третіх осіб. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності. Переробна сила (форс-мажорні обставини).

Види цивільно-правової відповідальності. Договірна і позадоговірна (деліктна) відповідальність. Часткова, солідарна, субсидіарна відповідальність. Відповідальність в порядку регресу.

## ТЕМА № 17. ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА ІНШІ РЕЧОВІ ПРАВА

Власність і право власності. Власність як економічна категорія. Зміст економічних відносин власності. Належність права власності, як абсолютного права, до природних прав людини. Історичний розвиток права власності.

Поняття права власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні. Зміст суб'єктивного права власності: право володіння, право користування, право розпорядження. Межі здійснення права власності.

Право власності як приватне право та зв'язок його з публічним інтересом. Абсолютність права власності. Випадки обмеження права власності

Суб'єкти права власності. Об'єкти права власності. Форми права власності. Право власника щодо належного йому майна. Титульне володіння власника як первинне володіння. Похідне володіння. Незаконне володіння. Визначення добросовісного незаконного володіння. Визначення недобросовісного незаконного володіння. Право користування в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Зв'язок права користування з правом володіння та сутність цього зв'язку. Законне і не законне користування. Загальні обмеження власника у здійсненні права користування належним йому майном. Спеціальні обмеження правомочностей користувачів. Право розпорядження в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Реалізація власником права розпорядження власністю. Обмеження щодо розпорядження майном. Передача трьох правомочностей власника (володіння, користування, розпорядження) за договором іншій особі. Способи набуття права власності. Підстави виникнення права власності. Первісні способи набуття права власності. Похідні способи набуття права власності. Визначення речі безхазяйною, знахідка, бездоглядні домашні тварини, скарб. Набувальна давність. Момент виникнення права власності у набувача. Тягар утримування майна. Ризик випадкового знищення майна. Підстави і способи припинення права власності.

Сутність права приватної власності фізичних осіб: визначення, умови виникнення, припинення і здійснення.

Загальні положення права приватної власності юридичних осіб. Право приватної власності підприємницьких і непідприємницьких юридичних осіб.

Право державної і комунальної власності: об'єкти, підстави виникнення та умови відчуження об'єктів права власності.

Право спільної власності: визначення, види, підстави виникнення та припинення.

Право спільної сумісної власності: визначення, підстави виникнення та припинення.

Суміжні речові права: визначення, ознаки та їх змісти. Добросовісне і недобросовісне володіння. Сервітути. Емфітевзис. Суперфіцій.

Захист права власності: способи, віндикаційний та негаторний позови, позов про визнання права власності.

#### 4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин								
	денна форма					заочна форма			
	всього	у тому числі			всього	у тому числі			
		л.	сем.	с.р.		л.	сем.	с.р.	
<b>Модуль 1</b>									
1. Загальна характеристика цивільного права України.	8	2	2	6	10	1	1	8	
2. Цивільне законодавство України.	10	2	2	6	8	1	-	7	
3. Наука цивільного права України.	8	-	-	6	10	1	-	9	
4. Загальна характеристика цивільного права зарубіжних країн.	10	2	2	6	8	1	-	7	
<b>Разом</b>	<b>36</b>	<b>6</b>	<b>6</b>	<b>24</b>	<b>36</b>	<b>4</b>	<b>1</b>	<b>31</b>	
<b>Модуль 2</b>									
5. Цивільні правовідносини.	16	6	6	4	14	2	1	11	
6. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.	18	6	6	6	18	1	-	17	
<b>Разом</b>	<b>34</b>	<b>12</b>	<b>12</b>	<b>10</b>	<b>32</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>28</b>	
<b>Модуль 3</b>									
7. Опіка і піклування у цивільному праві.	10	4	-	6	12	1	-	11	
8. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.	16	4	4	8	14	1	1	12	
9. Правові форми участі держави і територіальної громади у цивільних правовідносинах.	10	2	2	6	12	1	-	11	
10. Матеріальні блага як об'єкти цивільних прав.	14	4	2	8	14	1	1	12	
<b>Разом</b>	<b>50</b>	<b>14</b>	<b>8</b>	<b>28</b>	<b>52</b>	<b>4</b>	<b>2</b>	<b>46</b>	
<b>Разом за 1 семестр</b>	<b>120</b>	<b>30</b>	<b>26</b>	<b>64</b>	<b>120</b>	<b>14</b>	<b>4</b>	<b>98</b>	
<b>Модуль 4</b>									
11. Немайнові відносини як об'єкти цивільного права.	16	4	4	6	18	2	1	15	
12. Правочини.	20	4	6	8	18	2	1	15	
<b>Разом</b>	<b>36</b>	<b>10</b>	<b>10</b>	<b>16</b>	<b>36</b>	<b>4</b>	<b>2</b>	<b>30</b>	
<b>Модуль 5</b>									
13. Здійснення та захист цивільних прав.	18	4	4	10	18	2	1	15	
14. Представництво у цивільному праві.	14	4	2	8	14	2	-	12	
15. Строки і позовна давність у цивільному праві.	16	4	4	8	16	2	-	14	

Разом	48	12	10	26	48	6	1	41
<b>Модуль 6</b>								
16.Цивільно-правова відповідальність.	16	4	2	8	18	2	1	15
17.Право власності та інші речові права.	20	4	4	14	18	2	-	16
Разом	36	8	6	22	36	4	1	31
Разом за 2 семестр	120	30	26	64	120	14	4	94
Всього годин за курс	240	60	52	128	240	28	8	204

### 5.Теми семінарських занять

№	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	Загальна характеристика цивільного права України.	2	1
2	Цивільне законодавство України.	2	-
3	Наука цивільного права України.	-	-
4	Загальна характеристика цивільного права зарубіжних країн.	2	-
5	Цивільні правовідносини.	6	1
6	Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.	6	-
7	Опіка і піклування у цивільному праві.	-	-
8	Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.	4	1
9	Правові форми участі держави і територіальної громади у цивільних правовідносинах.	2	-
10	Матеріальні блага як об'єкти цивільних прав.	2	1
11	Немайнові відносини як об'єкти цивільного права.	4	1
12	Правочини.	6	1
13	Здійснення та захист цивільних прав.	4	1
14	Представництво у цивільному праві.	2	-
15	Строки і позовна давність у цивільному праві.	4	-
16	Цивільно-правова відповідальність.	2	1
17	Право власності та інші речові права.	4	-
	Разом	52	8

### 6.Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	Загальна характеристика цивільного права України.	6	8
2	Цивільне законодавство України.	6	7
3	Наука цивільного права України.	6	9
4	Загальна характеристика цивільного права зарубіжних країн.	6	7
5	Цивільні правовідносини.	4	11
6	Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.	6	17
7	Опіка і піклування у цивільному праві.	6	11
8	Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.	8	12
9	Правові форми участі держави і територіальної громади у цивільних правовідносинах.	6	11
10	Матеріальні блага як об'єкти цивільних прав.	8	12
11	Немайнові відносини як об'єкти цивільного права.	6	15
12	Правочини.	8	15
13	Здійснення та захист цивільних прав.	10	15

14	Представництво у цивільному праві.	8	12
15	Строки і позовна давність у цивільному праві.	8	14
16	Цивільно-правова відповідальність.	8	15
17	Право власності та інші речові права.	14	16
	Разом	128	204

## 7.Індивідуальні завдання

Виконання курсової роботи

## 8.Методи навчання

*В аспекті передачі і сприйняття навчальної інформації :*

- словесні (лекція, консультація, пояснення, бесіда);
- наочні (демонстрація);
- практичні (семінарське заняття, задачі, тести, реферати).

*В аспекті керування навчанням :*

- навчальна робота під керівництвом викладача;
- самостійна робота.

*Методи активізації та мотивації навчально-пізнавальної діяльності:*

- роз'яснення мети навчального предмета;
- вимога до вивчення предмета.

*Методи контролю та самоконтролю:*

- усний контроль;
- письмовий контроль;
- самоконтроль.

## 9.Методи контролю

**Поточний контроль** здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форми проведення поточного контролю – усне опитування студентів, реферати, вирішення практичних завдань, тестів тощо.

**Проміжний** контроль відбувається у вигляді модульної контрольної роботи.

**Семестровий** контроль відбувається у вигляді заліку та іспиту.

## 10. Розподіл балів, які отримують студенти

### *Залік*

Поточне тестування та самостійна робота										Сума
Модуль 1				Модуль 2		Модуль 3				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	100
10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	

### *Іспит*

Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий тест (іспит)	Сума
модуль 4		модуль 5			модуль 6			
T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	30	100
10	10	10	10	10	10	10		

T1, T2 ... T9 – теми.



## Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	<b>A</b>	відмінно	зараховано
82-89	<b>B</b>	добре	
74-81	<b>C</b>		
64-73	<b>D</b>	задовільно	
60-63	<b>E</b>		
35-59	<b>FX</b>	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	<b>F</b>	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**«Відмінно» - A (90-100 балів)** – виставляється студенту, який глибоко та міцно засвоїв матеріал, відмінно справляється з задачами та питаннями, показує знайомство з фаховою літературою, володіє різносторонніми навичками та прийомами виконання практичних завдань, вміє добре орієнтуватись у виробничих ситуаціях.

**«Добре» - BC (74-89 балів)** – виставляється студенту, який твердо знає програмний матеріал, правильно застосовує теоретичні знання при рішенні практичних завдань, володіє необхідними навичками та прийомами їх виконання.

**«Задовільно» - DE (64-73 балів)** – виставляється студенту, який має знання тільки основного матеріалу, але не засвоїв його деталей, допускає неточності, неправильне тлумачення окремих елементів завдання та відчуває труднощі при виконанні практичних завдань.

**«Незадовільно» - FX (35-59 балів)** - виставляється студенту, який дає необґрунтовані відповіді на запитання, допускає суттєві помилки у використанні понятійного апарату. Не простежується логічність та послідовність думки. Формулювання хаотичні та не усвідомлені.

**«Незадовільно» - F (1-34 балів)** - виставляється студенту, який не засвоїв зміст дисципліни, вміння та навички не набуті.

## 11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

### 1. Навчально-методичний комплекс дисципліни:

- Зміст тем семінарських занять з практичними завданнями та тестами;

- Питання для самостійної підготовки студентів;
  - Методичні вказівки та тематика курсових робіт;
  - Перелік питань для підготовки до заліку;
  - Перелік питань для підготовки до іспиту.
2. Комплект завдань для модульних контрольних робіт.
  3. Білети для іспиту.
  4. Конспект лекцій.

## 12.Рекомендована література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. із змінами, внесеними 08.12.2004р. (ВВР, 2005, №2, ст.44).
2. Конвенція про Захист прав і основних свобод людини (Рим, 4.XI.1950), ратифікована Законом України від 17.07.1997р.
3. Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів від 14.06.1974р.
4. Цивільний кодекс України (за станом на 01.09.2007р.) - Харків:"Одісей", 2007.- 424с.
5. Господарський кодекс України (за станом на 09.01,2007р.) - Харків:"Ксилон", 2007. - 208с.
6. Сімейний кодекс України. - К.: „Атіка". - 2002. - 80с.
7. Земельний кодекс України.- К.: „Истина".- 2001.- 72с.
8. Жилищний кодекс України (за станом на 05.03.1996р.).- К.:Истина".- 1996. - 96с.
9. Кодекс торговельного мореплавства України / Відомості Верховної Ради України.- 1995.-№47.- с.349.
10. Повітряний кодекс України / Відомості Верховної Ради України.-1993. №25. - с.274.
11. Земельний кодекс України з постатейними матеріалами: Зб. нормат. актів./ Уклад. :Д.В. Ковальський, П.О. Панькова.- К., 2007.- 416с.
12. Єдині Державні реєстри Міністерства юстиції України: Зб. нормат. актів.- К., 2006.- 336с.
13. Законодавство України про нотаріат: Зб. нормат, актів / Упоряд. М.І. Кондратенко.- К., 2006.- 384с.
14. Банківське законодавство України: Зб. нормат. актів.- К., 2006.- 384с.
15. Регулювання ринку цінних паперів в Україні: Зб. нормат. актів. - К., 2005.- 384с.
16. Ліцензування в Україні: Зб. нормат. актів.- К., 2005.- 416с.
17. Коментар судової практики розгляду юридичних помилок у документах. / С.О. Теньков. -К., 2006.- 352с.
18. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання третє, перероблене та доповнене.-Х.: ТОВ "Одісей", 2007.- 1200с.
19. Цивільний кодекс України: Коментар / За заг. ред. Є.О-Харитоновна, О.М. Калітенко.- Одеса: Юридична література, 2003.-1080с.
20. Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.1991р.
21. Закон України „Про свободу совісті та релігійні організації" від 23.04.1991р.
22. Закон України „Про захист прав споживачів" від 12.05.1991р.
23. Закон України „Про цінні папери та фондову біржу" від 18.06.1991р.
24. Закон України „Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991р.
25. Закон України „Про господарські товариства" від 19.09.1991р.(за станом від 17.11.2005р.).
26. Закон України „Про дію міжнародних договорів на території України" від 10.12.1991р.
27. Закон України „Про товарну біржу" від 10.12.1991р. Закон України „Про колективне сільськогосподарське підприємство" від 14.02.1992р.
28. Закон України „Про об'єднання громадян" від 16.02.1992р.
29. Закон України „Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" від 06.03.1992р. (за станом від 10.01.2002р.).

30. Закон України „Про приватизацію державного майна" від 04.03.1992р. (в редакції від 20.12.2001р.).
31. Закон України „Про споживчу кооперацію" від 10.04.1992р.
32. Закон України „Про оренду державного та комунального майна" від 10.04.1992р. (за станом від 07.02.2002р.).
33. Закон України „Про тваринний світ" від 03.03.1993р.
34. Закон України „Про охорону прав на сорти рослин" від 21.04.1993р.
35. Закон України „Про нотаріат" від 02.09.1993р. (в редакції від 14.01.2006р.).
36. Закон України „Про охорону прав на промислові зразки" від 15.12.1993р.
37. Закон України „Про охорону прав на знаки для товарів та послуг" від 15.12.1993р.
38. Закон України „Про охорону прав на винаходи та корисні моделі" від 15.12.1993р.
39. Закон України „Про авторське право і суміжні права" від 23.12.1993р.
40. Закон України „Про міжнародні договори України" від 22.12.1993р.
41. Закон України „Про органи реєстрації актів цивільного стану" від 24.12.1993р.
42. Закон України „Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" від 04.02.1994р.
43. Закон України „Про промислово-фінансові групи в Україні" від 21.11.1995р.
44. Закон України „Про режим іноземного інвестування" від 19.03.1996р.
45. Закон України „Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" від 30.10.1996р.
46. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997р. (за станом від 11.07.2001р.).
47. Закон України „Про сільськогосподарську кооперацію" від 17.07.1997р.
48. Закон України „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" від 05.11.1997р.
49. Закон України „Про оренду землі" від 08.08.1995р. (за станом від 14.02.2000р.).
50. Закон України „Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності" від 03.03.1998р. (в редакції від 07.02.2002р.).
51. Закон України „Про місцеві державні адміністрації" від 09.04.1999р. (за станом від 04.12.2001р.).
52. Закон України „Про охорону прав на зазначення походження товарів" від 16.06.1999р.
53. Закон України „Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом" у редакції від 30.06.1999р.
54. Закон України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності" від 01.08.2000р.
55. Закон України „Про банки і банківську діяльність" від 07.11.2000р.
56. Закон України „Про громадянство України" від 18.01.2001р.
57. Закон України „Про політичні партії в Україні" від 05.04.2001р.
58. Закон України „Про обіг векселів в Україні" від 05.04.2001р.
59. Закон України „Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12.07.2001р.
60. Закон України „Про кредитні спілки" від 20.12.2001р.
61. Закон України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" від 15.05.2003р.
62. Закон України „Про фермерське господарство" від 19.06.2003р.
63. Закон України „Про кооперацію" від 10.07.2003р.
64. Закон України „Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень" від 18.11.2003р.
65. Закон України „Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні" від 11.12.2003р.
66. Закон України „Про фінансовий лізинг" від 11.12.2003р.
67. Закон України „Про Кабінет Міністрів України" від 21.11.2006р. „Про порядок розгляду клопотання про перемену громадянами України прізвищ, імен, по батькові", затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27.03.1993р.
68. Положення „Про порядок реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності", затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.1998р.

69. Положення „Про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України“, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22.01.1996р.
70. Декрет Кабінету Міністрів України „Про систему валютного регулювання і валютного контролю“ від 19.02.1993р.
71. Постанова Кабінету Міністрів України „Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності“ від 21.09.1998р. (в редакції від 13.03.2002р.).
72. Декрет Кабінету Міністрів України „Про довірчі товариства“ від 17.03.1993р.
73. Тимчасове положення про Фонд Державного майна України, затверджено постановою Верховної Ради України від 07.07.1997р.
74. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження положення про порядок державної реєстрації благодійних організацій“ від 30.03.1998р. 73.
75. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження переліку органів ліцензування“ від 14.11.2000р.
76. „Положення про порядок легалізації об'єднання громадян“, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.1993р.(за ст. на 18.01.2006р.).
77. Указ Президента України „Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та набрання ними чинності“ від 10.06.1997р.
78. Указ Президента України „Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств і інших органів виконавчої влади“ від 03.10.1992р. (з наступними змінами).
79. Указ Президента України „Про порядок переміни громадянами України прізвищ, імен та по батькові“ від 31.11.1991р.
80. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 18.06.1994р. № 18/5 (в редакції від 29.08.2005р.).
81. Інструкція по діловодству у відділах реєстрації актів громадського стану, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 05.04.1994р.
82. Інструкція про порядок реєстрації актів громадського стану в Україні, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000р. № 52/05.
83. Правила опіки та піклування, затвержені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді. Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999р.
84. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посібник / А.М. Колодій, А.Ю.Олійник.- К., 2004.- 336с.
85. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник / В.С. Дроб'язко, Р.В-Дроб'язко.-К., 2004.- 512с.
86. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / За ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана.- К., 2005.- 368с.
87. Доміненко Л.О., Сарновська С.О.: Цивільне право України: [Навч. посіб. для студ. вищій навч. закл.]. Межрегіон. акад. упр. персоналом.- К., 2005.- 383с.
88. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. [Д.В. Боброва, О.В.Дзера, А.С.Довгерт та ін.]; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнєцової; Київ. нац. Ун-т ім. Т.Шевченка.- 2-е вид., перероб. і допов.-К., Юрінком Інтер, 2005.- Кн.1- 735.
89. Фінансове право України: Підручник / За ред. М.П.Кучерявенка,- К., 2006.- 320с.
90. Конституційне право України: Підручник / О.Ф.Фрицький.- 3-є вид. перероб і доп." К., - 2006.- 512с.
91. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського.- К., 2006.- 336с.
92. Господарське право: Підручник / В.С. Щербина.- 3-є вид., перероб і доп.- К., 2006.- 680с.
93. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник / В.В.Поєдинок.- 2006.-288 с.
94. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. І.А.Бірюкова, Ю.О.Заїки,- К.: КНТ.- 2006.- 480с.
95. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: Монографія / В.Д. Примак.- К., 2007.-432с.
96. Цивільне право України: Борисов В.І./ керівник авторського колективу Яроцький В.Л., Жилінков І.В.: в 2 кн.: Кн.1.-К.: Юрінком Інтер, 2007.- 460 с.

### **13. Інформаційні ресурси**

1. <http://www.pravo.org.ua>
2. <http://www.president.gov.ua>
3. <http://www.zakon.rada.gov.ua>